

Oud-Utrecht

VERENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN DE KENNIS
DER GESCHIEDENIS VAN DE STAD EN DE PROVINCIE UTRECHT

Redactie: H. de Jong, Aurorastraat 26, Utrecht
Administratie: Ir. C. L. Temminck Groll, secr. der vereniging,
Hoofdstraat 43, Driebergen
Gironummer penningmeester Oud-Utrecht: 575520

DRIE EN DERTIGSTE JAARGANG / NUMMER 7 / JULI 1960

EEN UITZONDERLIJK LID VAN EEN BEKEND GESLACHT

In het interessante boek over Wijk bij Duurstede van de heer H. Hijmans wordt ook iets verteld over het leven van de katholieken in die stad in de 17e eeuw ¹⁾. Hierbij duikt de naam op van pater Theodorus Adolf van Reede, die van 1633 tot 1674, meer of minder in het geheim, de katholieken van Wijk en omgeving bij elkaar gehouden heeft.

Hoewel het verboden was, werd het in de 17e eeuw gewoonte dat de katholieken ergens in een gewoon huis godsdienstoefening hielden. Schouten en andere handhavers van het recht waren wel bereid de andere kant uit te kijken, wanneer de katholieken bereid waren voor deze vriendelijkheid te betalen. Maar dat één en dezelfde geestelijke het zo lang kon volhouden, was toch wel iets bijzonders. Pater van Reede had dit voorrecht te danken aan zijn afkomst en aan zijn relaties, maar waarschijnlijk toch ook aan zijn persoonlijkheid.

De man, die als priester plechtig Theodorus heet, was (hervormd) gedoopt als Dirk Adolf van Reede en hij behoorde tot het bekende geslacht, dat in de 17e en 18e eeuw zo'n grote rol gespeeld heeft in het Sticht. Hij was geboren $\pm$ 1600 ²⁾ als zoon van Frederik van Reede, heer van Amerongen uit diens huwelijk met Cornelia van Oostrum, die in 1600 stierf. Frederik van Reede is geen op de voorgrond tredende figuur geweest, maar Dirk Adolfs broer Godard (heer van Amerongen van 1611–1641) sterft in 1641 als gedeputeerde te velde bij het beleg van Bergen op Zoom, „voor het vaderland”, zoals zijn wapenbord vermeldt. Hun grootvader, Goert van Reede,

¹⁾ H. Hijmans „Wijk bij Duurstede” blz. 72 v.v.

²⁾ Arch. voor de gesch. van het aartsbisdom Utrecht, dl 3, blz. 281.

had een grote rol gespeeld in de opstand tegen Spanje, een bloedverwant helpt mee de vrede van Munster sluiten, anderen hebben zitting in de staten van Utrecht. Op welke manier Dirk Adolf in contact is gekomen met de orde van de jezuiten is een open vraag. Of en waar hij en zijn broers gestudeerd hebben, is volslagen onbekend. Godard is in staat lyrische franse ontboezemingen te schrijven in het album amicorum van de jonge dame, die zijn vrouw zal worden en van Dirk Adolf wordt vermeld dat hij „gedurende 6 jaar zijn latijnsche studiën volbracht” in Utrecht ³⁾. Hij heeft in Brabant gewoond ⁴⁾, is daar waarschijnlijk katholiek geworden en in 1624 togetreden tot de Societas Jesu.

In 1633 verschijnt hij dan als priester in Wijk bij Duurstede, in de onmiddellijke nabijheid van zijn stamslot. Heel goed gekozen, want „pater Reede” zoals hij voortaan zal heten, is niet alleen verwant aan de heren van Amerongen, Nederhorst en Renswoude, maar door zijn moeder ook aan de Van Oostrums, die een grote rol spelen in Wijk. Zijn grootvader is er schout geweest en deze functie wordt nu, in 1633, uitgeoefend door Dirk Adolfs oom, Willem van Oostrum, die zijn voogd geweest is ⁵⁾. De pater gaat wonen bij zijn „moeie”, waarschijnlijk Margaretha van den Bongerd, weduwe van Johan van Oostrum, ook zelf verwant aan de Van Reede's.

Tot ± 1640 gaat alles goed en misschien was dat nog wel langer zo doorgegaan als Dirk Adolf meer bereid was geweest zich rustig te houden. Maar daar was hij de man niet naar. In 1639 sterft Willem van Oostrum en in 1641 Godard van Reede en na die tijd zijn de klachten van de predikanten niet van de lucht. Het begint met een verzoek aan de magistraat van Wijk om de priester een „eed van getrouwicheyt” te laten afleggen. Dat is een verordening van de staten-generaal ⁶⁾.

En dan verdwijnt de naam van „pater Rheede” niet meer uit de acta van de classis Wijk van de hervormde kerk. Hij wordt beschuldigd kerkdiensten te houden in zijn eigen huis en bij anderen. Voortdurend wordt er bij de magistraat op aangedrongen, hem de eed te laten afleggen. Dan zal het afgelopen zijn, want die eed, behelst „sonder eenige mentale reserve” de belofte „geen priesterlijke bedieninge in het werck te sullen stellen” ⁷⁾.

Na gevraagd en verleend uitstel, levert Dirk Adolf tenslotte, in januari 1642, een request in. Hij verklaart te zijn „een edelman deses Gestichts”. Bovendien bezit hij een verblijfsvergunning, afgegeven door de staten-generaal. De magistraat antwoordt (en kan niet veel anders doen) dat hem toegestaan wordt in Wijk te wonen, wanneer hij de bewuste eed aflegt ⁸⁾. Maar daarom gebeurt het nog niet. Er

³⁾ Idem.

⁴⁾ Acta van de classis Wijk, 22 nov. 1654, R.A. Utrecht.

⁵⁾ Huisarchief Amerongen Inv. II, 31.

⁶⁾ Acta van de classis Wijk, 16 nov. 1641.

⁷⁾ Id. 16 maart 1642.

⁸⁾ Archief voor de gesch. van het aartsbisdom Utrecht, dl 38, blz. 115.

wordt een katholieke godsdienst oefening verstoord bij Jacob Vernooy op de Meerdijk, die wel wat boete oplevert, maar geen beschuldiging tegen de priester, want die is niet gevonden. Tevergeefs verschijnt ds. Bargeius op het raadhuis om de verbanning van de moedige pater te eisen ⁹⁾.

De volgende jaren stuurt elke classisvergadering afgevaardigden naar de magistraat en naar schout Johan van Isendoorn om er op aan te dringen de gehate geestelijke eindelijk te dwingen tot de eed, die in 1646 nog niet is afgelegd. De magistraat verklaart dan dat ze „geerne nae vermogen” zal meewerken! Nu beginnen de predikanten te dreigen. Als de regeerders van Wijk zo onwillig blijven, zullen ze zich genoodzaakt zien, zich tot de staten te wenden. Een dreigement dat wel niet zo heel veel indruk zal hebben gemaakt en de heren van de magistraat waarschijnlijk wel beledigd heeft.

Dirk Adolf werkt intussen door. Niet alleen in Wijk zelf, ook de predikanten van Bunnik, Odijk, Werkhoven klagen over zijn „stoutigheden” ¹⁰⁾. Zelfs klopjes uit de stad zijn ingeschakeld. Hij doopt kinderen, sluit huwelijken en baggert door onbegaanbare wegen naar stervenden. Of hij wel eens een bezoek brengt op het huis te Amerongen, waar sinds 1641 de zoon van zijn broer zetelt, de bekende diplomaat Godard Adriaan van Reede?

Als er niets gebeurt tegen de „stoute insolentie” gaat de classis over tot uitvoering van haar dreigement. Het is intussen 1654 geworden. In augustus van dat jaar verklaart burgemeester Achterhout dat de schout opdracht heeft „pater Rheede te insinueren dat hij sich sal hebben te gedragen nae het placcaet. . . .”

Of de heer Van Isendoorn zich al of niet van deze opdracht heeft gekweten, vermeldt de geschiedenis niet, maar als de classis in november weer bijéén is, blijkt het dat „geen inbindinge ter werelt was gevolgt”. Pater van Reede gaat „onbeschaemt” door. Er is bovendien nog een heel onaangename zaak te behandelen. Het verzoek aan de magistraat in augustus is nog dezelfde dag „ter quader trouwe” overgebrieft aan enkele voorname heren uit de provincie, ja, zelfs aan katholieken. Met denigrerende woorden over de afgevaardigden van de classis. Waarschijnlijk omdat ze nu zo verontwaardigd zijn, verschijnt de syndicus van Wijk om te verklaren dat de magistraat nu werkelijk „scherpe last” heeft gegeven aan de schout om op de priester te letten. De classis besluit grootmoedig nog zes weken te wachten, maar ze stellen wel al vast een verzoekschrift aan de Staten op.

De zes weken groeien uit tot maanden. Pas op 18 juni 1656 kan er met voldoening melding worden gemaakt van de reactie van de staten op het in augustus 1655 ingeleverde request. De edelmogende heren hebben magistraat en schout aangeschreven, de eerste verzocht en de tweede gelast, de plakkat en te handhaven. En dan gebeurt er verder niets.

⁹⁾ Id. blz. 117.

¹⁰⁾ Acta van de classis Wijk, 29 maart 1647.

In 1658 beklagen de wijkse predikanten zich er over dat op sacramentsdag de stad vol vreemdelingen is geweest. Zelfs met koetsen en wagens zijn de katholieken komen opdagen ¹¹⁾.

In de volgende jaren kaatsen magistraat en schout elkaar de bal toe. De stadsregering vindt dat het de taak van de heer Van Isendoorn is, de plakkatens te handhaven en de schout zegt dat hij het wel zou doen, als hij maar een beter omlijnde instructie had.

Toch schijnt Dirk Adolf van Reede niet helemaal ongemoeid te zijn gebleven. In 1666 voelt de schout zich althans geroepen de priester mee te delen „dat hij sich moet onthouden van sijne paepsche afgoderijen”, anders moet hij hem beboeten „gelijk over een jaer” ¹²⁾.

In 1664 bereiken geruchten en klachten de magistraat dat de katholieken een kerk hebben ingericht in het huis van hun pastoor. De magistraat stelt naarstig een onderzoek in. Er wordt een deputatie van twee leden aangewezen, de heren B. Kemp en Willem van Ree, om de priester te gaan verhoren. Gelukkig kunnen ze rapporteren dat ze niets van een kerk of van „ornamenten” ontdekt hebben. Waarschijnlijk is de magistraat nog altijd niet waterdicht ¹³⁾.

De laatste jaren van zijn leven krijgt de priester hulp. Na 1670 verschijnt de „adjunct van pater Reede” ten tonele, zonder dat er ook tegen hem iets wordt gedaan. De laatste keer dat Dirk Adolf van Reede wordt genoemd in de acta van de classis is in maart 1672. Drie maanden later kwamen de Fransen en kort na hun vertrek, 22 december 1674, is de priester gestorven en bijgezet in de kerk van Wijk in het familiegraf van de Van Oostrums.

We zien het leven van Dirk Adolf van Reede eigenlijk alleen, weerspiegeld in de woorden en daden van zijn tegenstanders. Maar daaruit leren we dan ook een moedig mens kennen, wie niets kan worden verweten dan zijn „onbeschaemtheit”. Even doortastend als de besten van zijn geslacht, trouw aan zijn geloof, waarvoor hij veel heeft opgeofferd. Want, al werd hij beschermd, deze edelman heeft een hard leven geleid, zwaar, eenzaam, zonder comfort. Dat het kon, werpt wel een bijzonder licht op de toestanden en verhoudingen in onze Republiek.

ALEID W. VAN DE BUNT

---

¹¹⁾ Id. 16 juni 1658.

¹²⁾ Id. 28 nov. 1666.

¹³⁾ Archief voor de gesch. van het aartsbisdom Utrecht, dl 38, blz. 118; zie ook Hijmans blz. 73.

RESTAURATIES EN VONDSTEN IN UTRECHT

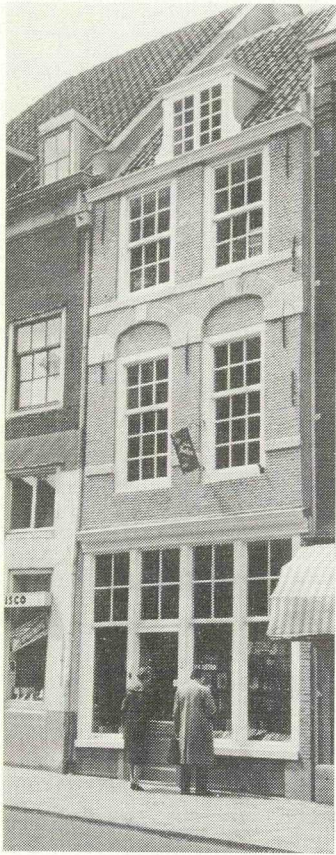

Schoutenstraat 13. In aanvulling op hetgeen in het juni-nummer van Oud-Utrecht (blz. 77 e.v.) is medegedeeld kunnen wij thans berichten, dat het dank zij de opmerkzaamheid van een onzer leden mogelijk is geweest, de deuropzetting met de „Dubbelden Arend” wederom ten behoeve van de restauratie terug te kopen.

Korte Jansstraat 2 in oude gedaante.

*Korte Jansstraat 2
na restauratie gevel.*

Korte Jansstraat 2. De vanwege de eigenaar uitgevoerde restauratie van het winkelpand (zie mndbl. Oud-Utrecht 1960, blz. 54) is voltooid, behoudens afschilderen.

We plaatsen hierbij afbeeldingen van de gevel in de vroegere en in de tegenwoordige toestand.

Oude Gracht 114. Een restauratie van het monumentale, in opzet 14de eeuwse, pand „De Drakenburgh”, onder leiding van architect Th. Haakma Wagenaar, is in voorbereiding.

Terwille van een onderzoek naar gegevens omtrent de vroegere toestand van het gebouw is het pleiterwerk van de voor- en de zijgevel verwijderd. De voorgevel bleek — hoewel opgetrokken in oud materiaal — niet meer de originele te zijn.

Bijzonder interessant is de primitieve sporenkap. Ook de balklagen zijn vermoedelijk nog origineel. De vloer van de eerste verdieping rust op grenen blaken van 17 x 51/54 cm, 87 cm h.o.h. (géén kinderbinten aanwezig). De toepassing van grenenhout in een zo oud huis, de kapconstructie en de wijze van metselen wijzen op een nauwe relatie met Duitsland. Het moet oorspronkelijk met leien of leipannen gedekt zijn geweest.

Merkwaardig is, dat slechts het achtergedeelte van het huis een kelder bezit; vrijwel alle grote middeleeuwse huizen in Utrecht zijn over de volle lengte onderkelderd. Waarschijnlijk is deze gedeeltelijke onderkeldering de oorzaak van de ongelijkmatige zetting die het huis al sinds lang heeft verkregen.

Te zijner tijd zullen nog nadere gegevens omtrent dit huis worden medegedeeld.

C.L.T.G.

KLEINE MEDEDELINGEN

OUD-ZEIST BEDREIGD

En zijn bij een aantal ingezetenen van Zeist ernstige bezwaren gerezen tegen het ontwerp van een herziening van het uitbreidingsplan dezer gemeente, de z.g. partiële herziening van „Het Slot en omgeving”. In een request aan de raad van Zeist hebben deze ingezetenen hun verontrusting over deze herziening kenbaar gemaakt. Zij zijn van oordeel, dat het gebied, begrensd door beide Dorpsstraten, Dribergseweg, Blikkenburgerlaan, Zinzendorflaan, Hernhuttersingel en Waterigeweg, in de ongerepte staat, waarin het zich thans bevindt, bewaard dient te blijven.

Dit gebied, in cultuurhistorisch, bouwkundig, oudheidkundig en landschappelijk opzicht voor Zeist van onschatbare waarde, is zo'n gaaf en uniek geheel, dat het niet minder dan ernstig vandalisme zou betekenen, indien in zijn structuur ingrijpende wijzigingen zouden worden aangebracht. Aan eerdere bedreigingen is dit stukje oud-Zeist gelukkig ontkomen. De natuurlijke scheiding van twee gedeelten van het oude dorp — de twee Dorpsstraten — zou bij uitvoering van de plannen in zuidelijke richting verlegd worden en wel naar de Lageweg, welke deel uitmaakt van het complex der evangelische broedergemeente.

De Lageweg — een klein maar bijzonder aantrekkelijk, stil, intiem en belangrijk onderdeel van bovenbedoeld complex — wil men aanmerkelijk verbreden en verlengen en zo tot een belangrijke verkeersader degraderen, waaraan zelfs enige flatgebouwen zijn geprojecteerd, moderne gebouwen, die door hun stijl en afmetingen zozeer in de omgeving zullen detoneren, dat zij het zeer bijzondere 18e eeuwse karakter van dit enig overgebleven oude, ongeschonden deel der gemeente in ernstige mate zullen aantasten. Het complex van de broedergemeente vormt nog steeds in Zeist een besloten, uiterst waardevol geheel, een punt van rust, maar ook een centrum van activiteit, anders gericht evenwel dan die van het snelverkeer, dat men er op zo korte afstand langs wil leiden. Hier zou een eenheid worden vernield, een sfeer van rust verbroken. Aan de functie van de broedergemeente zou bovendien te kort worden gedaan indien men haar tot op een afstand van enkele meters van een hoofdverkeersweg zou brengen.

Er dreigt hier iets zeer teers maar tegelijkertijd zeer reëls verloren te gaan. Als immers eenmaal Lageweg en Karpervijver aan het grote verkeer zouden zijn prijsgegeven, dan zou het hek van de dam zijn voor verdere verminkingen, dan zou het immers maar een kleine stap betekenen om te komen tot "inpassing" ook van de weg, die langs de Slotvijvers en vóór het Slot loopt — de Zinzendorflaan — in een route, bestemd voor het grote verkeer, zulks onder het "motto", dat de geslotenheid en beslotenheid van het gebied der broedergemeente toch eenmaal verbroken is door de verkeersader, die men van de eertijds stille en rustige Lageweg-Karpervijver gemaakt heeft.

Dan zal het schoonste, zeer merkwaardige, uit historisch, cultureel en architectonisch oogpunt hoogst belangrijke deel der gemeente, voor welks behoud Zeist in 1928 met succes een felle strijd gestreden heeft, zijn gaafheid hebben verloren en onherstelbaar zijn geschonden.

(Ofschoon bovengenoemd uitbreidingsplan intussen is ingetrokken als gevolg van de intrekking van het uitbreidingsplan „Walkartpark en omgeving”, menen wij van de bezwaren toch melding te moeten maken, omdat het uitbreidingsplan t.z.t. weer aan de orde komt. Men weet nu welke dingen er hier op het spel staan. Red. Oud-Utr.)

RIJSENBURGSE KERMIS

In augustus gaat Rijsenburg feest vieren. Daarom hier een citaat uit een brief van de roterdamsche dichter mr. A. Bogaers (1795—1870), die in 1833 voor herstel van gezondheid een poosje in Zeist vertoefde. Daar schreef hij aan zijn vader: "Ik heb mij in de Zeister omstreken (ondanks het koude weder) goed geamuseerd,

veel beleefdheid van den Heer Twiss (met een Jufvr. van der Pot gehuwd) en diens echtgenoot ontvangen, bij Jan Hoffman, bij Walter de Vrij en bij Mevr. v. Oosthuijsen gedineerd. Eergisteren was het Rijsenburgsche kermis, de drukste boerenkermis uit de buurt. Bij die gelegenheid gaf Mevr. v. Oosthuijsen, als vrouw van 't dorp, een diner, de boeren knuppelden een kat, staken te paard zittende naar den ring, maakten mascarades, balanceerden op een bijenkorf waardoor een touw liep, alles om uitgeloopte prijzen, en dansten 's avonds in de stal van 't logement".

BELLE VAN ZUYLEN

Over Belle van Zuylen (1740—1805) is vrij veel geschreven. Vijf jaar geleden b.v. verscheen over deze fascinerende vrouw het boek van dr. Titia J. Geest. Wat meer populair van opzet is een pocketboek van Dorothy Farnum "De godin van Oud Zuilen", dat dit jaar bij Elsevier is uitgekomen. Een levendig geschreven biografie, aardig geïllustreerd.

KERKELIJKE ARCHIEVEN

Verschenen is deel I van een boekwerk De archieven van de Nederlandse Hervormde Kerk. Eén van de hoofdstukken in dit boek behandelt de archieven in de provincie Utrecht. De schrijver, dr. J. P. van Dooren verschaft eerst een kort kerkhistorisch overzicht betreffende de kerkprovincie en gaat dan per classis na wat voorhanden is. Uitgebreide literatuuropgaven zijn toegevoegd.

GESCHIEDENIS VAN ZEIST

Op de laatstgehouden vergadering van de Van de Poll-Stichting te Zeist is medegedeeld, dat het voornemen bestaat een brochure uit te geven over de geschiedenis van de Oude kerk te Zeist. Eveneens wordt de uitgave overwogen van een publicatie over verschillende in Zeist voorkomende gedenk- en gevelstenen.

RANDENBROEK EN SANDWIJCK

Huize Randenbroek te Amersfoort, waar de bouwmeester Jacob van Campen zijn laatste levensjaren sleet, is door de gemeente Amersfoort verhuurd aan de vereniging Nederlands Cultureel Contact en de stichting Nationaal Overleg voor Gewestelijke Cultuur. Men wil van huize Randenbroek een nationaal cultureel centrum maken.

Ook een andere bekende huizinge in de provincie zal aan de normale bewoning worden onttrokken. Het is Sandwijck bij De Bilt, waar de Van Boetzelaers lang woonden. Het rijk heeft dit huis gekocht om er het Rijksinstituut voor Veldbiologisch Onderzoek ten behoeve van het Natuurbehoud (Rivon) in te vestigen.

KLOKKEN IN OUDE TORENS

In de Buurtoren te Utrecht, die vroeger vier klokken had, is alleen de z.g. Banklok nog aanwezig. Deze zal binnenkort weer gaan luiden. De klokkestoel is klaar, maar de luidinstallatie nog niet. In de Jacobitoren komen vijf klokken te hangen. Dit wordt gedaan omdat deze toren niet door zoveel andere torens omringd is, zoals de Buurtoren. Van deze vijf klokken is er één afkomstig uit de Nicolaïkerk en één uit de Buurkerk; de drie andere hingen al in de Jacobitoren.

De Geertkerk krijgt er nog een klok bij, zodat in die toren dan twee klokken hangen. In het vieringtorentje van de Pieterskerk hangt wel een klokje, het oudste van de stad, maar een luidinstallatie ontbreekt. Als de restauratie der kerk voltooid is, zal ook dit klokje zijn stem weer laten horen.